

ARTYKUŁY RECENZYJNE

Małgorzata Pietrasiak

WSPÓŁCZESNY WIETNAM

Modernity and Re-enchantment. Religion in Post-revolutionary Vietnam, ed. by Philip Taylor, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore 2007, ss. 491; *Vietnam's New Order. International Perspectives on the State and Reform in Vietnam*, ed. by Stephanie Balme and Mark Sidel, The CERJ Series in International Relations and Political Economy, Palgrave Macmillan 2007, ss. 262; Mark Sidel, *Law and Society in Vietnam. The Transition from Socialism in Contemporary Perspective*, Cambridge Studies in Law and Society, Cambridge University Press 2008, ss. 256.

Wietnam realizuje politykę reform od ponad 20 lat. Wietnamska „pierestrojka” – *doi moi* – ogłoszona w czasie VI Zjazdu Komunistycznej Partii Wietnamu w 1986 r., dotyczy niemal wszystkich dziedzin życia społecznego i gospodarczego. Zmianom tym w mniejszym stopniu poddaje się system polityczny, w którym nadal rolę hegemonu pełni Komunistyczna Partia Wietnamu. Mimo wewnętrznych dyskusji co do tempa i zakresu zmian dla polityki *doi moi* nie ma alternatywy. Przynosi ona pozytywne efekty, zatem legitymizuje władzę i odbiera, w pewnym sensie, argumenty przeciwnikom wietnamskiego socjalizmu. Wietnamczycy skorzystali z prawnych możliwości uruchomienia własnej przedsiębiorczości, wzrost gospodarczy systematycznie sięga rocznie 7–9%, zmniejsza się sfera ubóstwa. Wietnam

jest państwem aktywnym na arenie międzynarodowej, przystosowuje się i korzysta z procesów globalizacyjnych. Od 1995 r. jest członkiem ASEAN, od 1996 r. bierze udział w szczytach ASEM, jest członkiem APEC, uczestniczy w inicjatywie East Asia Summit¹. 13 lipca 2000 r., po czterech latach negocjacji, Wietnam podpisał porozumienie handlowe ze Stanami Zjednoczonymi. Aktywizacja współpracy amerykańsko-wietnamskiej pozwoliła zrealizować strategiczny cel polityki zagranicznej Wietnamu, jakim było przystąpienie do Światowej Organizacji Handlu (WTO – 2007 r.). Procesy zachodzące w Wietnamie są coraz częściej analizowane i opisywane przez naukowców zarówno w aspekcie jego polityki wewnętrznej, jak i polityki międzynarodowej, głównie regionalnej. Poniżej przedstawię recenzje trzech książek odnoszących się do różnorodnych zjawisk zachodzących we współczesnym Wietnamie. Cechą znaną każdej z nich jest to, że zostały napisane przez wybitnych znawców problematyki wietnamskiej w ośrodkach specjalizujących się w badaniach azjatyckich, zatem są one godne polecenia jako baza źródłowa badań i przemyśleń naukowych.

Pierwsza z nich: *Modernity and Re-enchantment. Religion in Post-revolutionary Vietnam* jest pracą zbiorową, na którą składa się 12 artykułów poświęconych różnym aspektom sytuacji wyznaniowej, wierzeń, tradycji i religii współczesnego Wietnamu. Philips Taylor, redaktor naukowy tomu, jest autorem wielu publikacji na temat społeczeństwa wietnamskiego, mniejszości narodowych, sytuacji grup wyznaniowych i religii w Wietnamie. Tom rozpoczyna jego artykuł, w którym nakreśla ogólne tło problemu, sygnalizuje niektóre zagadnienia szerzej omawiane w następnych częściach pracy. Taylor zwraca uwagę na odrodzenie religijne w modernizującym się Wietnamie. O większej otwartości na świat zewnętrzny świadczy powrót do kraju wielu dawnych działaczy opozycyjnych. Na przykład w 2005 r., po 39 latach pobytu za granicą, do Wietnamu wrócił buddyjski mnich Thich Nhat Hanh². Pagody, kościoły katolickie i muzułmańskie meczety są pełne wiernych. Autor jednocześnie podkreśla, że mimo tych widocznych postępów jeśli chodzi o wolność religijną nadal pewne sfery działalności organizacji wyznaniowych, zwłaszcza te uznawane za polityczną czy polityczno-społeczną, są zakazane. Philip Taylor wspomina np. działalność Kościoła ewangelickiego wśród mniejszości narodowych czy też Hoi Phat Giao Thong Nhat Viet Nam (Zjednoczony Kościół Buddyjski Wietnamu). W książce są wymienione przykłady represji oraz niedostatki prawa wewnętrznego, które sprawiają, że niektóre organizacje broniące praw człowieka krytykują Wietnam i zachęcają do zmian. Autor odwołu-

¹ Odbywające się od 2005 r. posiedzenia szefów rządów/państw ASEAN, ChRL, Japonii, Indii, Korei Południowej, Australii i Nowej Zelandii. IV Szczyt odbył się 25.10.2009 r. Redakcja.

² Złożył on wizytę w Wietnamie w 2005 i 2007 r.; na stałe mieszka na południu Francji, w założonym przezeń w 1982 r. Plum Village Buddhist Center. Redakcja.

je się tutaj dodatkowo do historii wietnamskiego komunizmu i zwraca uwagę, że dla ideologii komunizmu religie i religijność były nieprzystawalne.

W części pracy dotyczącej genezy pojawiania się poszczególnych religii i przystosowywania się ich do tradycji wietnamskich Taylor zwraca uwagę na wpływ azjatyckich systemów filozoficznych: buddyzmu, taoizmu, a zwłaszcza konfucjanizmu. Inne aspekty funkcjonowania grup wyznaniowych, które są omawiane w tekście to: problem modernizmu religijnego w XX w. i pojawienie się sekt synkretycznych: Hoa Hao i Cao Dai oraz odnowy buddyzmu jak też finansowania religii w różnych okresach historycznych. Taylor wprowadza do tematu odrodzenia różnych wierzeń lokalnych i tradycji duchowych.

W kolejnym artykule Kate Jellema wyjaśnia specyfikę nacjonalizmu wietnamskiego przez pryzmat religii i odrodzenia religijnego. W książce znajduje się kilka esejów pokazujących obyczajowość Wietnamczyków i obrzędy, rytuały nawiązujące do dawnych tradycji wietnamskich, które jednocześnie odżywają w nowej rzeczywistości, rolę wróżek i wróżów, mediów, których rola w życiu codziennym rośnie.

Najbardziej rozpowszechnioną religią w Wietnamie jest buddyzm. Historii i współczesnej sytuacji tej religii poświęcono najwięcej miejsca w książce. Są to artykuły: Elise Anne DeVido, „*Buddhism for This World*”: *The Buddhist Revival in Vietnam, 1920–1951, and Its Legacy*, Johna Chapmana, *The 2005 Pilgrimage and Return of Exiled Zen Master Thich Nhat Hanh*, Alexandra Soucy, *Nationalism, Globalization and the Re-establishment of the Truc Lam Thien Buddhist Sect in Northern Vietnam*. Jeden z artykułów (Jacob Ramsay, *Miracles and Myths: Vietnam Seen through Its Catholic History*) charakteryzuje wietnamski Kościół katolicki, jego ewolucję i specyfikę. Ostatni tekst: Andrew Wells-Danga pt. *Strangers on the Road: Foreign Religious Organizations and Development in Vietnam* opisuje rolę i prawne możliwości działania organizacji pozarządowych o charakterze religijnym. Wniosek, który wysnuł autor po analizie stanu prawnego i praktyki funkcjonowania grup i organizacji wyznaniowych, jest taki, że aktywność ich rośnie, ocieplają się np. relacje między Watykanem a wietnamskim Kościołem katolickim, mogą działać zagraniczne organizacje o charakterze wyznaniowym. Pojawiają się również zdania krytyczne co do trybu nadzoru państwa nad tymi organizacjami. Publikację uzupełniają: bogata bibliografia, ilustracje, ankiety itp. Książka zatem w sposób wszechstronny i obiektywny opisuje sytuację religii w Wietnamie, wskazując przy tym na istniejące problemy. Zaletą jest jej aktualność i obiektywizm.

Kolejna książka: *Vietnam's New Order. International Perspectives on the State and Reform in Vietnam* jest rezultatem dwóch konferencji międzynarodowych poświęconych współczesnemu Wietnamowi. Konferencje zostały zorganizowane przez grupę badawczą zajmującą się współczesnymi problemami Wietnamu, działającą w ramach Centrum Studiów i Badań Międzynarodowych (CERI) Insty-

tutu Nauk Politycznych w Paryżu. Wspomniane konferencje umożliwiły spotkanie i wymianę poglądów uczonych z Danii, Finlandii, Rosji, Singapuru, Szwecji, Australii i Wietnamu. Redaktorzy naukowemu tomu zajmują się problemami państw Azji Wschodniej, przy czym dr Stephanie Balme jest politologiem specjalizującym się w prawie chińskim, natomiast profesor prawa Mark Sidel z Uniwersytetu Iowa zajmuje się przemianami w Wietnamie, aspektami prawnymi tych przemian oraz ich porównaniem z prawem chińskim. Tom otwiera artykuł Leslie Holmsa z Uniwersytetu w Melbourne pt. *Vietnam in a Comparative Communist and Postcommunism Perspective*, który wprowadza do zagadnień związanych z kluczowymi pięcioma dziedzinami wietnamskich reform, przedstawia cel reform oraz polityki regionalnej Wietnamu. Holmes opisuje trudny dla Wietnamu, całkowicie uzależnionego od zewnętrznej pomocy, okres załamania systemu komunistycznego i zastosowaną przez to państwo strategię wyjścia z kryzysu. Jednocześnie zwraca uwagę, że mimo nasuwających się dość oczywistych porównań z chińskim systemem politycznym komunistyczne władze wietnamskie zastosowały własne metody jego legitymizacji. Nie było to proste przeniesienie wzorców chińskich.

W części pierwszej znalazło się sześć esejów poświęconych stosunkom międzynarodowym i regionalnej integracji. Pierwszy z nich, artykuł Carla Thayera, odnosi się do dyskusji nad integracją regionalną i rolą w niej Wietnamu. Thayer skupia się na wyjaśnieniu procesu zaangażowania się tego państwa w rozwój ASEAN oraz strefy wolnego handlu AFTA. Profesor Thayer konkluduje, że Wietnam dobrze wykorzystał proces integracji regionalnej oraz politykę otwarcia dla umocnienia państwa.

Również tematowi integracji regionalnej jest poświęcony kolejny artykuł, uczonego wietnamskiego Nguyen Vu Tunga pt. *Testing the Institutionalist Approach: Cooperation between Vietnam and ASEAN*. Autor analizuje jako studium przypadku współpracę Wietnamu z ASEAN, jej szczegółowe etapy, rozwój instytucji wietnamskich oraz, służącej modernizacji państwa, polityki zagranicznej. Profesor Tung uważa jednak, że Wietnam musi zrobić duży wysiłek organizacyjny, aby lepiej wykorzystywać gospodarczo współpracę międzynarodową.

Kolejny artykuł zatytułowany *Vietnam's Border Disputes – Assessing the Impact on Its Regional Integration*, autorstwa Ramseya Amery z Uniwersytetu Umea w Szwecji oraz Nguyena Hong Thao z Uniwersytetu w Hanoi opisuje konflikty graniczne, zarówno te związane z granicami morskimi, jak i lądowymi, oraz prowadzone rozmowy w celu uregulowania sporów.

Władimir Mazyrin z Uniwersytetu Moskiewskiego analizuje drogę Wietnamu związaną z akcesją do WTO, warunki, jakie musiał spełnić, problemy z przystosowaniem poszczególnych dziedzin gospodarki do nowych liberalnych zasad oraz potencjalne korzyści z wejścia do WTO.

W kolejnych rozdziałach omawianej części profesor Hien Do wyjaśnia strategię bezpieczeństwa narodowego Wietnamu w nowych warunkach międzynarodowych, a Eero Palmujoki z Uniwersytetu w Tampere w Finlandii koncentruje się na ideologicznych przesłankach zmian oraz sposobie komunikowania się władz partii komunistycznej i państwa ze społeczeństwem w okresie nowej strategii otwarcia się Wietnamu na procesy globalizacyjne.

W drugiej części książki zostały zamieszczone artykuły, które odnoszą się do zmian prawnych i instytucjonalnych w Wietnamie. Jest ich również sześć. Rozdział Johna Gillespie z Uniwersytetu Monash w Australii *Understanding Legality in Vietnam* wyjaśnia proces tworzenia prawa i odnosi się również do wietnamskiej tradycji adaptacji nowych idei. Hasło „państwa prawa”, wylansowane w czasie VII Zjazdu Komunistycznej Partii Wietnamu (KPW), jest rozumiane jako klucz do politycznych zmian okresu przebudowy, zwanego po wietnamsku *doi moi*. Proces dostosowania prawa do nowych celów rozwojowych opisuje Nguyen Hung Quang w artykule *Lawyers and Prosecutors under Legal Reform in Vietnam: The Problem of Equality*. Autor wyjaśnia, że reforma prawa rozpoczęła się w 1986 r. wraz z początkiem procesu modernizacji *doi moi*, ale przyspieszenia nabrała w 2002 r., po rezolucji KPW nr 8. Nguyen Hung Quang uważa, że rola prawników i prawa w Wietnamie zdecydowanie powinna rosnąć. Idea „porządku społecznego”, która jest bliska socjalistycznej koncepcji państwa, nie powinna wykluczać roli prawa i porządku prawnego. Wreszcie tytułowy problem nierównej roli prokuratora i prawnika powinien być rozstrzygnięty w nowej ustawie, tak aby to prawnicy stali na straży państwa prawa i porządku prawnego.

W rozdziale dziesiątym Penelope Nicholson opisuje zależności między partią komunistyczną a państwem i prawem. Formalną strukturę tej zależności przedstawia w diagramie. W konkluzji autorka wyjaśnia, że 60 lat systemu jednopartyjnego sprawiło, że zależności między władzą partyjną a władzą sądowniczą są duże, a partia kontrolowała tworzenie i egzekwowanie prawa. Niemniej jednak sądy dzisiejsze zmieniły się. Autorka pokazuje, że obecnie to Najwyższy Sąd Ludowy jest ciałem kontrolującym pracę sądów, a sądy przejęły sfery do tej pory zarezerwowane dla aparatu partyjnego, w tym inicjatywę rozwiązań prawnych. Uważa że utrzymuje się nadal kontrola polityczna, ale są stworzone odpowiednie warunki, aby te negatywne elementy zmieniać.

Rozdział jedenasty tej części książki poświęcony jest reprezentatywności wietnamskiego Zgromadzenia Narodowego. Mathieu Salomon uważa, że Zgromadzenie Narodowe staje się ciałem coraz bardziej profesjonalnym, a powodzenie modernizacji państwa należy wiązać z jego efektywnością, chociaż, jak dostrzega autor, istnieje problem reprezentatywności, który wiąże się ze sposobem wyłaniania kandydatów na posłów.

W artykule Davida Koha z Instytutu Studiów Azji Południowo-Wschodniej z Singapuru, poświęconym systemowi prawa, tradycji etycznej oraz legitymizacji politycznej w Wietnamie, zwraca się uwagę na fakt, że system jednopartyjny nie jest sprzeczny z procesem globalizacji, wręcz przeciwnie, budowa społeczeństwa dostatniego może wzmocnić partię komunistyczną i w ten sposób ją legitymizować.

Ostatni artykuł, autorstwa Karin Buchmann z Uniwersytetu Roskilde w Danii, poświęcony jest reformie administracyjnej w Wietnamie, etapom jej wprowadzania, znaczeniu reformy dla procesu przemian oraz problemom, które należy pokonać: brak transparentności, korupcja czy brak profesjonalizmu służb administracyjnych.

Książka jest bardzo wartościową publikacją. Autorami zamieszczonych w niej artykułów są najlepsi specjaliści zajmujący się problematyką wietnamską, posiadający znaczący dorobek naukowy. Wiele w niej porównań z reformami chińskimi. Poszczególne eseje uzupełniają się i jednocześnie możemy znaleźć w nich polemiczne sformułowania. Książka opatrzona jest tabelami, wykresami i danymi statystycznymi, zawiera również bogatą literaturę przedmiotu.

Ostatnia z omawianych publikacji pt. *Law and Society in Vietnam. The Transition from Socialism in Contemporary Perspective* poświęcona jest procesowi dostosowania prawa do wymogów modernizującego się Wietnamu, nowych założeń polityki społecznej i gospodarczej w tym państwie, jak również procesów globalizacyjnych. Omówione są bardziej szczegółowe zagadnienia systemu prawnego, takie jak: adwokatura, prawa społeczne, możliwości działania organizacji *non profit* i sponsorów, prawo prasowe i inne. Autor, wspomniany już Mark Sidel, analizuje poszczególne zagadnienia w ośmiu rozdziałach, a uzupełnia je bogatą bibliografią oraz indeksem pojęć i nazwisk. W książce umieszczone są tabele z danymi statystycznymi. Jedna z nich dotyczy liczby pracowników w państwach socjalistycznych: ZSRR, NRD oraz Czechosłowacji i Bułgarii. Szkoda, że wśród nich nie ma Polski, która również bardzo aktywnie uczestniczyła w rozwiązywaniu problemów politycznych i społecznych Demokratycznej Republiki Wietnamu.

Mark Sidel podkreśla, że reformy określane jako przebudowa – *doi moi* – wymagają permanentnego dostosowywania prawa do nowych wymogów. Proces ten często porównuje z rzeczywistością chińską. Cechą charakterystyczną obu krajów jest dominacja partii komunistycznej w systemie politycznym. Autor odwołuje się w swojej analizie do modelu funkcjonowania partii komunistycznej w państwach bloku wschodniego w okresie zimnowojennym. Podkreśla, że ten paradygmat został zaakceptowany przez społeczeństwo wietnamskie w latach walki 1954–1975, ale były próby zmian prawa jeszcze w okresie zimnowojennym. Mark Sidel wspomina np. grupę studyjną *to luat hoc*, która działała w Komitecie Nauk Państwowych w Hanoi. Wśród rekomendacji tej grupy znalazły się postulaty wzmacniające znaczenie prawa i unowocześniające prawo. Wówczas i obecnie zderzały się

poglądy na system prawny intelektualistów wietnamskich i działaczy partyjnych. Uczeni i intelektualiści wietnamscy spoza frontu Vietminh, skupiającego wszystkie siły polityczne i KPW, tacy jak: Vu Dinh Hoe, Tran Cong Tuong, Nguyen Huu Dang, Nguyen Manh Tuong czy Vu Dinh Hoe działali w niekorzystnych warunkach politycznych, byli krytykowani, ale można uznać, że ich działalność wpłynęła na rozwój współczesnego prawodawstwa Wietnamu.

Główny watek analizy toczy się wokół problemów: zmian zasad konstytucyjnych na przestrzeni dziejów, wzmocnienia konstytucji i prawodawstwa gospodarczego, nierówności społecznych oraz takiego skonstruowania prawa, które służyłoby najlepiej przyspieszeniu gospodarczemu. Pokazana jest debata na temat ochrony miejsc pracy, w której uczestniczy KPW. Autor przytacza w książce wiele innych problemów współczesnego Wietnamu. Szeroki kontekst tych zagadnień, ugruntowana wiedza i własne przemyślenia są zaletą książki.

